Ottenby

Fågelstationen med det stora kärrsnäppematerialet

***Meddelande nr 118 från Ottenby fågelstation.**

Jan Pettersson

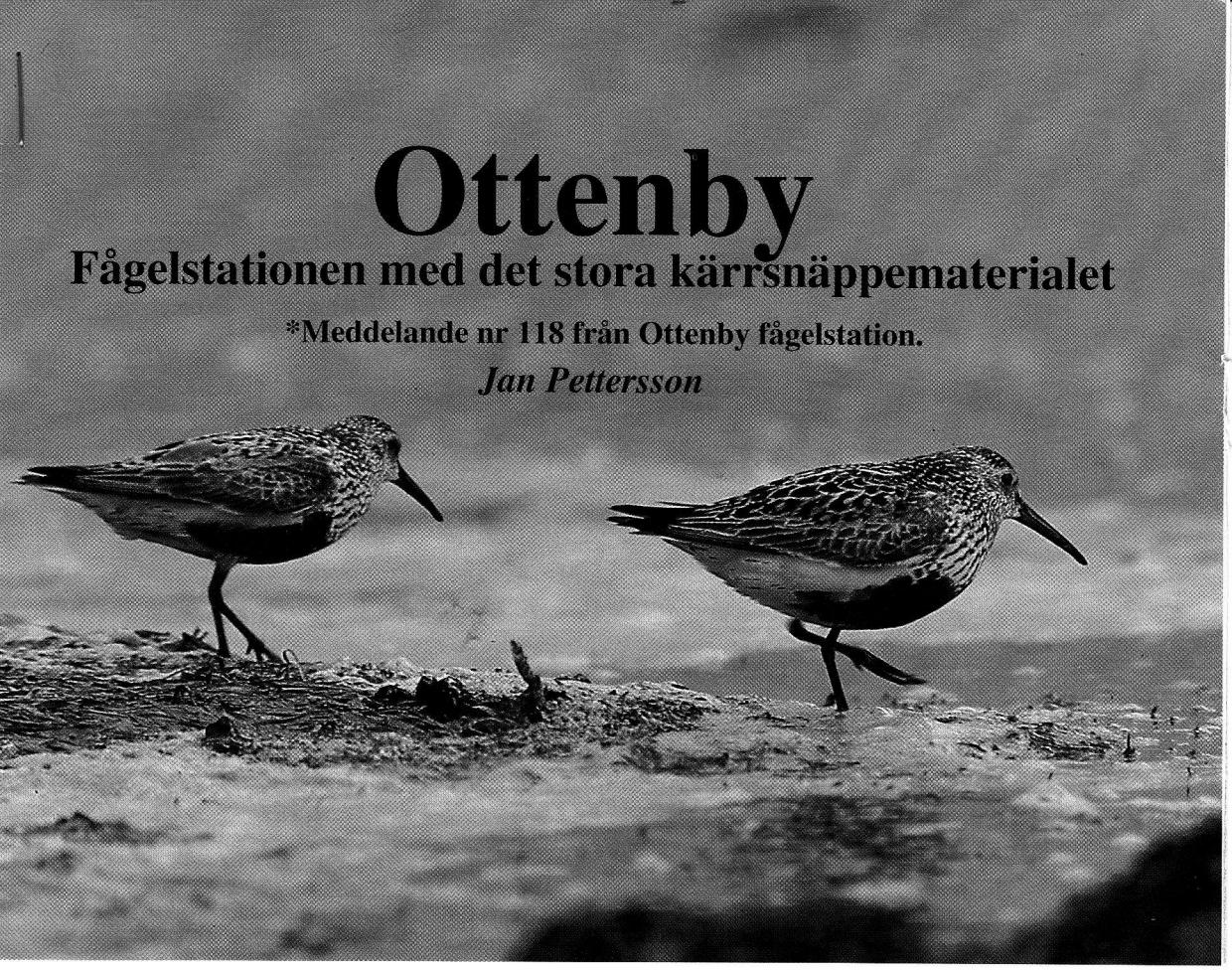

85% av de kärrsnäppor som fångas vid Ottenby är adulta. Foto: Mats Wallin.

Ottenby fågelstation har ett av Europas mest omfattande återfyndsmaterial och ett helt enormt fångstmaterial. Till och med säsongen 1993 har 113 581 kärrsnäppor ringmärkts och dessa har givit 2 353 återfynd. Drygt ett tusen främmande kontroller har också gjorts. Detta är givetvis en stor källa att göra analyser ur och här följer en liten presentation för att ge ett axplock och för att visa på möjliga analyser.

Fångsten

Ottenbys vadarfångst på Ölands Södra Udde bedrivs årligen med drygt 100 vadarfällor, från de första dagarna i juli till en bra bit in i september. Många är vi som gått dessa vadarrundor och inte bara luktat som en kärrsnäppa utan även känt oss som denna tånglevande vadare. Fällorna vi använder är fiskmjärdsliknande, som vi själva bygger och som idag är ett känt begrepp i fågelfångstvärlden ("Ottenby Wadertrap"). Då vi koncentrerat fångsten till udden, där fällorna står på tångvallarna, blir det hos kärrsnäppan mest äldre fåglar som vi fångar (se figur 1). De yngre, dvs årsungarna, tycks välja sandrevlar norr om vårt fångstområde som sin huvudsakliga rastplats. Därför utgörs den årliga fångsten på 2-3 000 fåglar till 85% av äldre individer.

Två raser

Den häckande rasen av kärrsnäppor på Öland och runt Östersjön (*Calidris alpina schinzii*) förekommer givetvis även i vår vadarfångst. Ungfåglar av kärrsnäppa som fångas före första augusti bör med stor sannolikhet vara just sydliga kärrsnäppor (se figur 2). De adulta lämnar området redan i slutet av juni, eftersom de byter sina vingfjädrar i vinterkvarteren. Det stämmer alltså att både äldre och yngre flyttar ungefär en månad tidigare än motsvarande för nominatrasen (*C. a. alpina*) (se figur 1 och 2).

Av de ringmärkta sydliga kärrsnäpporna har vi 8 säkra vinterfynd, vilka är fördelade från Marocko i söder till Holland i norr. Tre av fynden kommer från den franska västkusten, en plats som också i litteraturen anges vara det huvudsakliga övervintringsområdet för de kärr-

Skärsnäppa. Foto: Tero Niemi

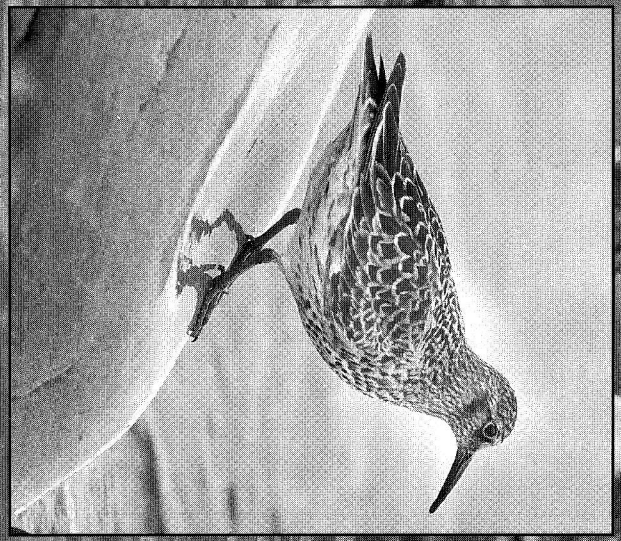

Tuvsnäppa. Foto: Richard T. Mills

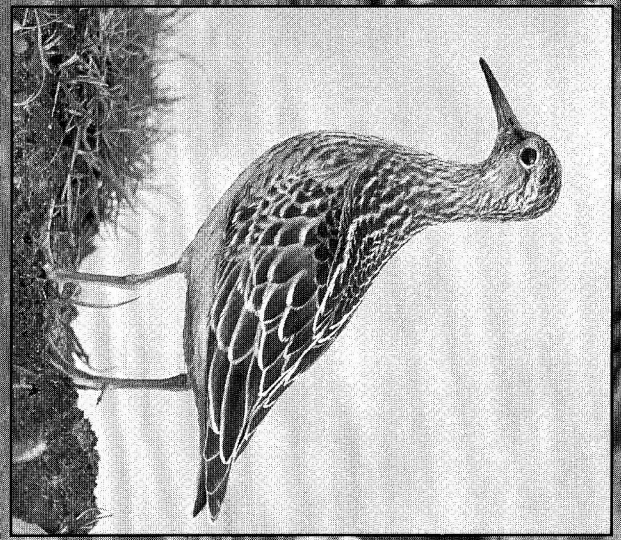

Figur 1. Kärrsnäppans fångstfördelning i tiden när fångst bedrivs på Ottenby, uppdelad på adulta och årsungar (1k).

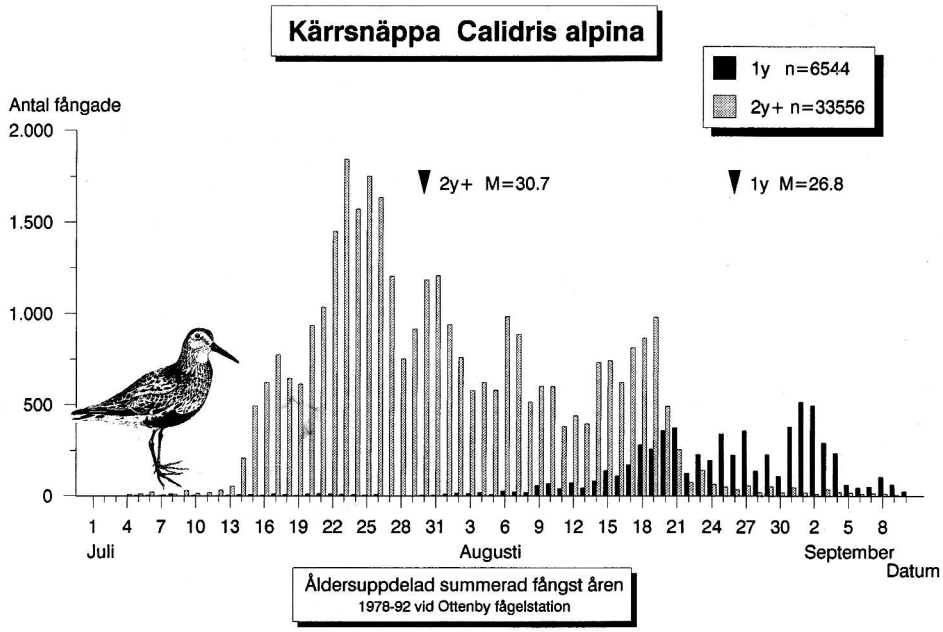

Figur 2. Ottenby fågelstations fångst av årsungar av kärrsnäppa i juli, med stor sannolikhet av den på Öland häckande rasen *C. a schinzii*. Mediandatum 20 juli jämfört med 26 augusti för *C. a. alpina*.

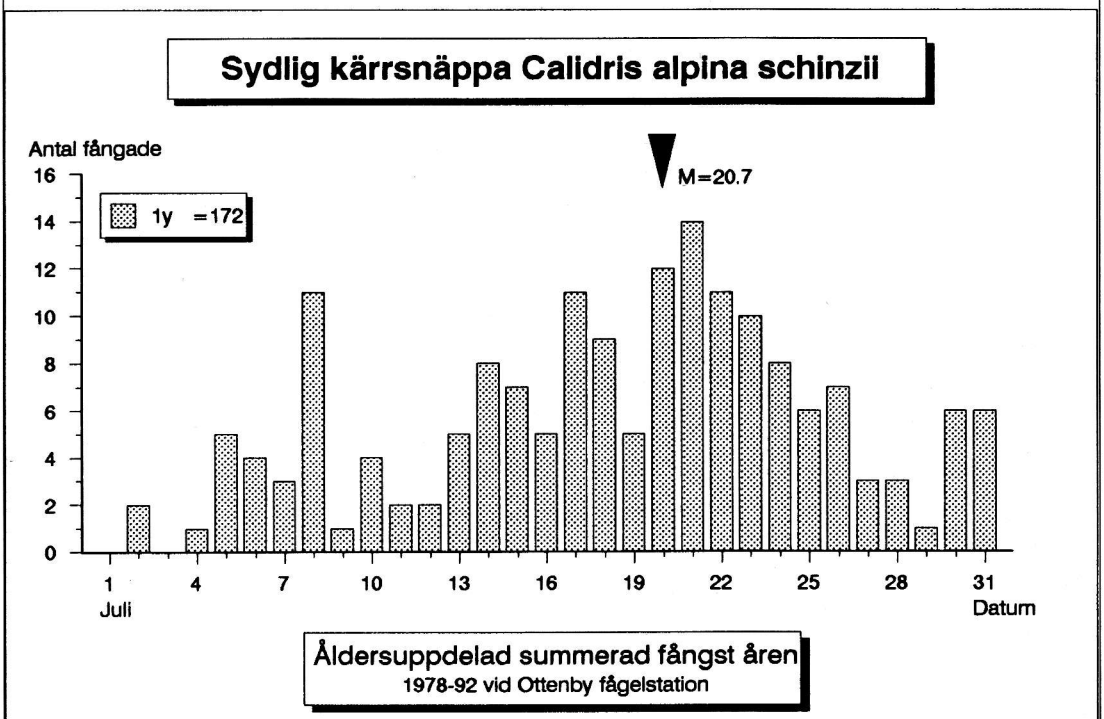

På väg till ruggningsplatserna längs Atlantkusten gör de adulta kärrsnäpporna endast korta besök vid Ottenby. Foto: Jan Rittfeldt.

Figur 3. Ottenby fågelstations huvudsakliga rekryteringsområde av *C. a. alpina* samt deras vinterkvarter enligt återfyndsbilden.

snäppor som häckar i Östersjön.

Att Ottenby under höstarna i huvudsak berörs av Ishavskust- och tundrahäckande kärrsnäppor, från Yamalahalvön och västerut, visar de 14 sommarfynd som finns fram till 1992. Dessa kärrsnäppor tillhör nominatrasen (C. a. alpina) och övervintrar i huvudsak på de brittiska öarna och utefter franska västkusten, vilket även Ottenbys återfångstbild visar.

Den övervintrande populationen i Europa uppskattas till 1,3 miljoner individer, av vilka 55% finns på de brittiska öarna och 25% utefter franska kusten. Ottenbys kärrsnäppeåterfynd fördelar sig med 45% till Storbritannien och 30 % utefter franska kusten. Portugals, västkust, södra Spanien, Marocko, Camargue. Po-deltat och Tunisien svarar tillsammans för 15% av vinteråterfynden.

Fynden från östra Medelhavet svarar för mindre än 1%. Fynden från Danmark, Tyskland, Holland och Belgien utgör 9% av vinterfynden Förmodligen är Medelhavsländerna underrepresenterade i materialet beroende på att det är svårt att erhålla återfynd från ett område där varken omfattande jakt eller fångst för ringmärkning bedrivs.

Sommarpassagen

Gustav Kolthoff publicerade åldersseparerat kärrsnäppematerial från Ölands Södra Udde redan 1894. Då

var det inte fångade fåglar utan skjutna och examinerade som ingick i materialet. Att de äldre fåglarna passerade en knapp månad före årsungarna var fallet även då (se figur 1). I dagens fångst klarar vi också att åldersurskilja de som föddes i fjol (2k) mot ännu äldre (se figur 4). Då troligen merparten av de "fjolåringarna" (2k) som följer med upp till häckningsplatserna försöker häcka, ger det en nästan likadan flyttningspassage som för de ännu äldre fåglarna vid Ottenby.

Snabb flyttning

Ottenbys läge i södra Östersjön innebär att kärrsnäpporna är en eller två dagars flyttning från Atlantkusten, den plats där de ryska kärrsnäpporna gör sitt huvudsakliga byte av vingfjädrar. Detta gör att de vuxna (adulta) kärrsnäppornas rastning på Ottenby är kort. Snabb-återfynd eller kontroller är också beroende av var möjligheten att erhålla sådana finns. De riktigt snabba under 1980-talet är: ett dygn till Gdansk i Polen och Rostock i Tyskland, eller tre dagar till Nidingen på svenska västkusten.

Från 1960-talet har vi kontroller av fåglar på Torhamn i Blekinge efter ett dygn, liksom från Falsterbo och Åhus i Skåne samt Rostock och Helgoland i Tyskland. Detsamma gäller flera danska lokaler. På den tiden var det betydligt fler som bedrev vadarfångst i Sverige, och alltså inte så att fåglarna då flyttade längs svenska kusten mot att de idag flyttar mot Polen och Tyskland.

Om man tittar på materialet över snabbåterfynd efter tre dagar kan man se att kärrsnäpporna hinner lite längre. Förutom de ovan nämnda finns kontroller efter tre dagar från Holland, södra England samt Skottland. Tar vi fyra till fem dygn efter ringmärkningen på Ottenby finns ett par fynd från franska kusten i Bretagne och ett strax utanför Prag i Slovakien.

Figur 4. Kärrsnäppans ettåringar kan på fjäderdräkten nu för tiden separeras ut från de äldre, men de visar ingen större skillnad i val av flyttningstid på Ottenby.

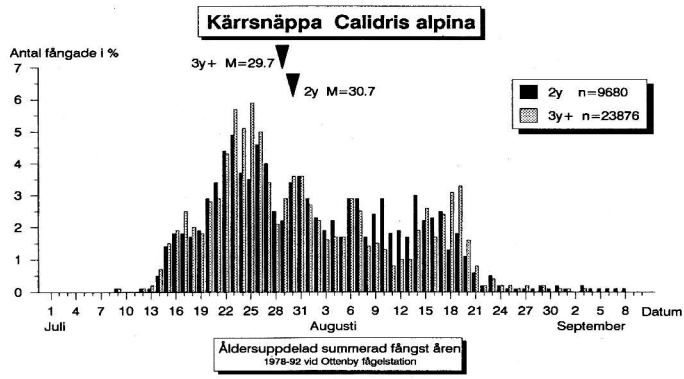

Figur 5. Återfynd av minst ett år gamla kärrsnäppor fördelade på det antal år som förflutit mellan märkningen och återfyndstillfället. Alltså skall minst ett år läggas till medelvärdet. Åren 1960-69 ringmärktes fåglar med aluminiumringar medan de under den senare perioden märktes med stålringar.

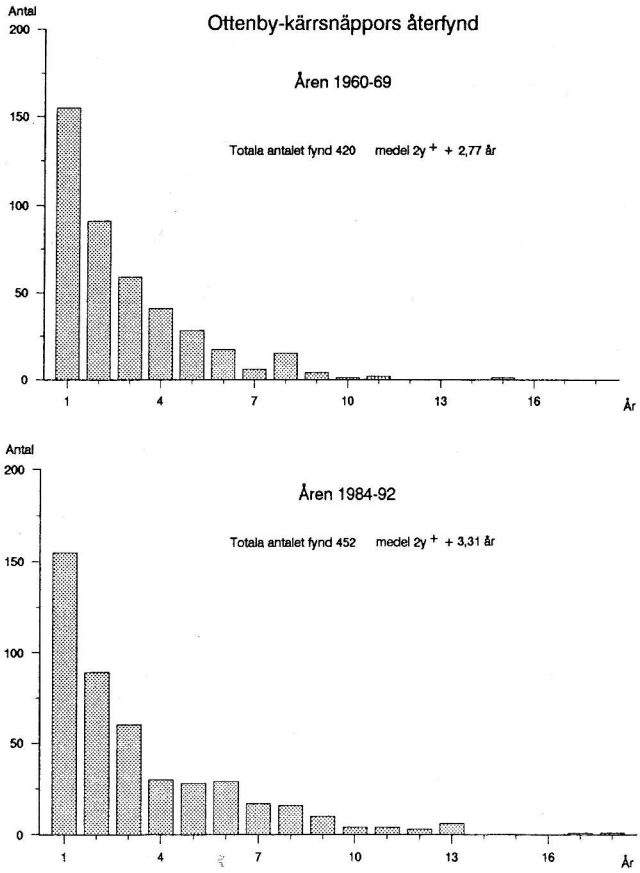

Vilande kärrsnäppa i vinterdräkt. Foto: Jan Rittfeldt.

Punktlighet

Kärrsnäppeflyttningen under hösten sker på bred front och kan uppenbarligen en höst koncentreras till norska västkusten för att en annan höst styra av mot Östersjöns västkust för att ytterligare ett annat år hamna längs den sydöstra Östersjökusten.

På 1950- och 1960-talet fångades stora skaror vadarfåglar på Revtangen i Norge. Det var bl a då som en kärrsnäppa kontrollerades ena året på Ottenby, den 20.7, och därefter året därpå vid Revtangen, den 21.7, och tre år senare återigen på Ottenby, den 22.7. Detta tyder på en imponerande punktlighet.

Idag, då polacker jobbar intensivt i Gdansk, får vi liknande kontrollfunktioner över sträcket år från år, till och med när det gäller överflygningens punktlighet. I detta stora material av kontroller och återfynd finns t ex en adult kärrsnäppa som ringmärktes på Ottenby 28 juli 1971 och som kontrollerades 17 år senare, 26 juli 1988, på Ottenby. Fantastiskt!

Det finns för övrigt många punktliga kärrsnäppor på Ottenby. Bl a en brittiskmärkt fågel som kontrollerades fyra år på Ottenby med bara fyra dagars variation, mellan den 26-29 juli. Samma fågel kontrollerades för övrigt flera gånger i England, varje gång i samma vik!

Åldersstrecket

Överlevnaden mellan åren hos en halvstor fågel som kärrsnäppan brukar man beräkna till 50%. Ottenbys återfyndsmaterial, analyserat på den frågan, visar också något liknande (se figur 5). Då bara fåglar märkta som adulta är med i analysen (dvs de ettåriga (= 2k) eller äldre) så är medellivslängden minst ett år längre än vad återfynden visar. Detta ger ett

Figur 6. Kärrsnäppepopulationens åldersstruktur baserad på de adulta återfynden. Slående är att kärrsnäppor i åldern tre till fyra år dominerar stort.

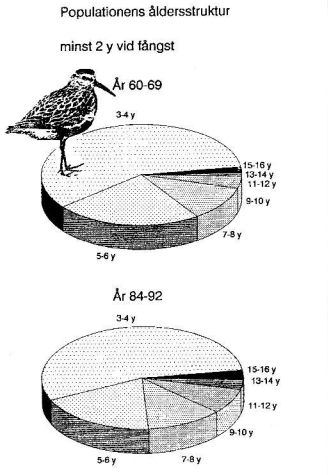

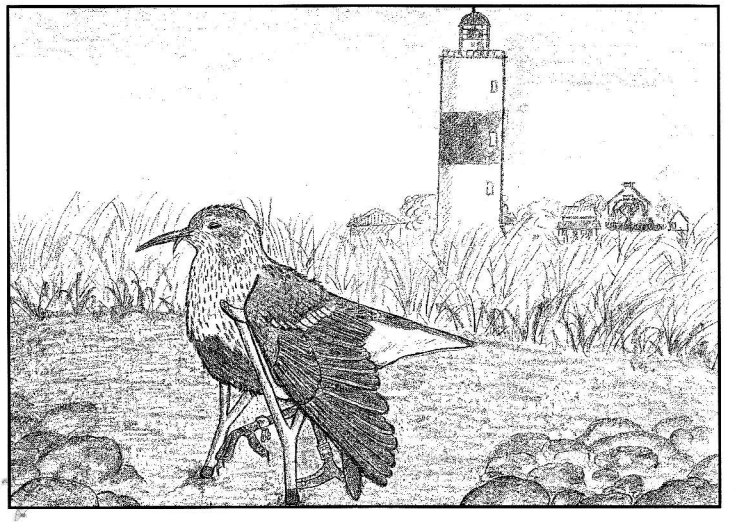

Man börjar bli till åren, men en Ottenbyfångst till ska jag bara klara av.... Vi ses nästa år!

snitt på 3,77 år för åren 1960-69 och 4,31 år för åren 1984-92.

Världens äldsta kärrsnäppa är den som vi på Ottenby kontrollerade 23 år och 10 månader efter ringmärkningstillfället vid Revtangen i Norge. Redan då var den adult!

Det finns många felkällor i bedömningen och analysen av fåglars ålder, men återfyndsmaterialet är det som står till buds idag. Varför vi har gjort en uppdelning av materialet från 60-talet mot 80-talet är att vi nu för tiden ringmärker alla kärrsnäppor med "evighetsstålringar". Det borde leda till att vi kommer att notera en högre medellivslängd. Skillnaden i medeltal är emellertid bara 0,5 år. Trots allt är det få kärrsnäppor som kommer upp i 5-8 års ålder, då enligt en viktanalys aluminiumringarna kan falla av.

Slutsatser som kan dras av det vi vet om åldersfördelningen är att kärrsnäppepopulationen består till mer än 50% av två till fyraåriga fåglar och att endast några få procent är äldre än 10 år (figur 6).

Stor variation

Sedan många år mäts, vägs och ruggningsbeskrivs samtliga kärrsnäppor som fångas på Ottenby. Det är slående hur stor variationen faktiskt är (se Faktaruta 1).

Ringmärkningen av kärrsnäppor på Ottenby är ett omfattande och långvarigt arbete. Ringmärkningsdagarna är många per år, och tyvärr är det väl bara de riktigt stora dagrna som etsar sig fast på näthinnan. 100 kärrsnäppor om dagen ger en egentligen fullt upp, men för ökad kunskap om dessa fantastiska fåglar orkar man en bra stund till (se Faktaruta 2).

FAKTARUTA 1

Vinge	normal variation mellan 112 och 128 mm. **m=120mm**
Störst	1.9 1988 142 mm
Minst	2.7 1984 107 (trol. C.a.schinzii)
Vikt	normal variation mellan 38 och 60 gram **m=45 gram**
Tyngst	10.9 1990, vikt 70 gram (från Rostock i Tyskland individ på 85 gram, som ej kunde flyga)
Lättast	20.7 1989, vikt 24,5 gram

FAKTARUTA 2
Stora fångstdagar på Ottenby

19 augusti 1992

670 nymärkningar av kärrsnäppa samt 38 kontroller av främmande ringmärkningar. "Niclas har burit minst 35 kg kärror"

24 juli 1993

670 nymärkningar av kärrsnäppa samt 15 kontroller av främmande ringmärkningar. "Magnus har blåsor i händerna av ringmärkningen"

Litteratur

Tjernberg, M. 1985. (red) Den sydliga kärrsnäppan *Calidris alpina schinzii* i Sverige. Statens Naturvårdsverk PM 1928.

Saurola, P. 1980. Suomessa rengastettujen lintujen ihäennätyset. (Åldersrekord för fåglar ringmärkta i Finland). *Lintumies* 15: 10-27.

Staav, R. 1989. Åldersrekord för fåglar ringmärkta i Sverige - aktuell lista 1989. *Vår Fågelvärld* 48: 251-275.

Pettersson, J., Sandström, A & Johansson, K. 1986. Övervintringsområden för flyttfåglar fångade vid Ottenby fågelstation. Rapport 6 från Ottenby fågelstation. 276 sidor.

Liljefors, M., Pettersson, J & Bengtsson, T. 1985. Rekryteringsområden för flyttfåglar fångade vid Ottenby fågelstation. Rapport 5 från Ottenby fågelstation. 128 sidor.

Holmgren, N., Ellegren, H. & Pettersson, J. 1993. The adaption of moult pattern in migratory Dunlins *Calidris alpina*. *Ornis Scand* 24: 21-27.

Holmgren, N., Ellegren, H. & Pettersson, J. 1993. Stopover length, body mass and fuel deposition in autumn migrating adult Dunlins *Calidris alpina*: Evaluating the effects of moulting status and age. *Ardea* 81: 9-20.

Jan Pettersson
Ottenby fågelstation
Pl 1500
380 65 Degerhamn

Besök på ryska tundran

Noel Holmgren

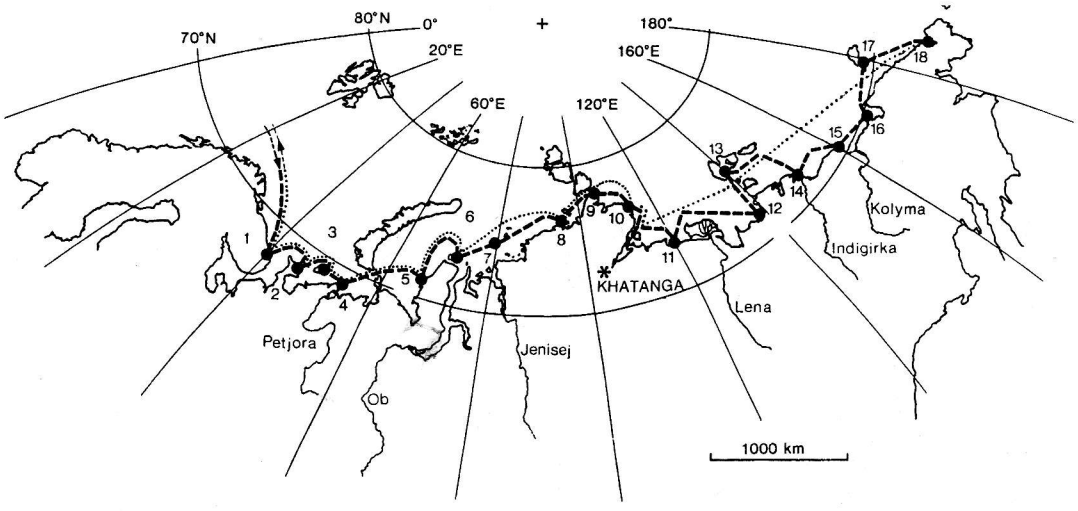

Figur 1. Karta över den svensk-ryska tundra-ekologiexpeditionen 1994´s färdväg. Numrering indikerar landstigningsplatserna: 1) Kolahalvön, 2) Kaninhalvön, 3) Kolguyev, 4) Pechorabukten, 5) Västra Yamal, 6) Norra Yamal, 7) Arktiska Institutöarna, 8) Nordvästra Taymyr, 9) Norra Taymyr, 10) Nordöstra Taymyr, 11) Oleneksiybukten, 12) Yanadelatat, 13) Nysibiriska öarna, 14) Indigirka, 15) Kolymadeltat, 16) Ayon, 17) Wrangels ö, 18) Kolyuchinskayabukten. Plats 6 besöktes inte alls. Platserna 7 och 18 besöktes endast under några timmar.

Tänk att få följa med på en expedition längs den ryska ishavskusten. Villket äventyr! Vilka representanter för Calidris kan man hitta där? Rödhalsad snäppa, spetssjärtad snäppa eller kanske till och med en skedsnäppa. En sak var dock säker före det att resan startade. En representant för Calidris fanns på plats, nämligen Noel Holmgren, med uppgift att berätta för läsarna om hur ÖOF:s symbol, kärrsnäppan, har det på häckningsplatserna i norr. Här är hans rapport.

Den ryska tundran är häckningsplats för de flesta av de kärrsnäppor som ses utmed Sveriges kuster. Även om den ryska öppenheten har gjort det möjligt för västerlänningar att besöka dessa områden så är de ändå väldigt svårtillgängliga. Det var alltså ett fantastiskt tillfälle som bjöds när den svensk-ryska tundra-expeditionen blev förverkligad. Vi skulle få se kärrsnäppornas häckningsplatser och uppleva de förhållanden under vilka de genomför sin häckning.

Från Kolahalvön till Kolyuchinskayabukten

Det blev hela 15 olika ställen utmed hela Rysslands ishavskust som vi kom att besöka under ett dygn eller mer (se figur 1). På fyra av dessa ställen fann vi inga kärrsnäppor; nordvästra och norra Taymyr, Nysibiriska öarna och Kolymadeltat. Förutom att vi inte såg några kärrsnäppor i Kolymadeltat stämmer detta ganska väl överens med artens sedan tidigare kända utbredningsområde. Vi har dock skjutit nordgränsen lite längre norrut, eftersom vi på nordöstra Taymyr fann det förmodligen nordligaste boet hittills av kärrsnäppa i Eurasien (76° 11´ N).

Kärrsnäppan förekommer i de flesta tundrazoner utom i tundraöken och skogstundra. Tundraöken finns på extremt nordliga breddgrader bl a på nordligaste Taymyr, medan skogstundra är den zon som i söder övergår i taigan.

I vått och torrt

För att kärrsnäppan skall trivas får det inte finnas någon hög vegetation. Den verkar föredra platser med decimeterhögt gräs och låga tuvor, men det är inget krav. Då är det viktigare att det är lagom blött. Boet måste ligga torrt, samtidigt som det skall finnas vatten i närheten eller åtminstone vara fuktigt, så att myggglarverna och andra insekter före-